

هم سنجی تراز تاب آوری و دین داری زنان شاغل در بیرون از خانه و زنان خانه دار

Comparison of the resilience and religiosity in employed women and homemakers

Seyed Vali Kazemi Rezai

Ensie KarbalaeeEsmaeil

HojatAllah Perzadeh

Gita Afrookhte

Reza Rezai

سید ولی کاظمی رضایی *

انسبه کربلایی اسمعیل **

حجت الله پیرزاده ***

گیتا افروخته *

رضا رضایی ****

Abstract

One of the developments of social life in the new age is the changes in the lives of women. The employment of women however, among these developments, has a special role and role due to its concrete effects on the social and individual scene. The aim of this study was to investigate and compare religious and family resilience among employment and unemployed women in Karaj city. This study was a causal-comparative design. The target population consisted of all female elementary school teachers and homemakers that living in Karaj city in 1395. Multi-stage cluster sampling method was used. Data were collected with Connor- Davidson Resilience Scale (2003) and Glock- Stark religiosity questionnaire (1965). T-test was used to data analyze. Two independent T test results showed that there are significant differences in teachers and unemployed women on religion and family resiliency; this means that teacher's women are higher than unemployed women in religious ($P<0/01$, $T=3/09$) and family resilience ($P<0/05$, $T=1/98$). It can conclude that religiosity and resilience help people to cope with their problems and to maintain their mental health and thus feel less stress in their lives and relationships.

Key words: resilience, family, housewife, religion, woman, work

چکیده

دگرگونی های زندگی زنان یکی از تحولات زندگی اجتماعی در روزگار نوین است. گرچه، اشتغال زنان در میان این تحولات به فزونی تأثیرات عینی آن در عرصه اجتماعی و فردی نقش ویژه ای دارد. هدف پژوهش حاضر بررسی و هم سنجی دین داری و تاب آوری خانواده در زنان شاغل و غیر شاغل شهر کرج بود. روش انجام این پژوهش پس رویادی است. جامعه آماری این پژوهش دربرگیرنده همه آموزگاران زن آموزشگاه های ابتدائی و زنان خانه دار ساکن شهر کرج در سال ۱۳۹۵ است. روش نمونه گیری به شیوه خوشه ای چندمرحله ای انجام شد. داده ها با به کارگیری سنجه تاب آوری کونر و دیویدسون (۲۰۰۳) و پرسشنامه دین داری گلاک و استارک (۱۹۶۵) گردآوری شدند. برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون T دو نمونه مستقل استفاده شد. یافته ها نشان داد میان میانگین های دو گروه زنان آموزگار و غیر شاغل در دین داری ($T=3/09$; $P<0/01$) و تاب آوری خانواده ($T=1/98$; $P<0/05$) تفاوت معنی داری وجود دارد؛ می توان نتیجه گرفت دین داری و تاب آوری به افراد کمک می کند که با دشواری ها کنار آمده و بتوانند سلامت روانی خود را حفظ کنند و برآیند اینکه تنیدگی کمتری را در زندگی و روابط خود ادراک کنند.

واژگان کلیدی: تاب آوری، خانواده، دین، زن، کار

*. دانشجوی دکتری تخصصی روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

** نویسنده مسئول: کارشناس ارشد مشاوره و راهنمایی، دانشگاه علوم و تحقیقات، تهران، ایران

***. کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

****. کارشناس راهنمایی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، ایلام، ایران

ensiesmaeili@yahoo.com

مقدمه

در میان عوامل تأثیرگذار بر سلامت روانی آدم‌ها، خانواده نقش بسیار برجسته‌ای دارد. خانواده نظامی است که بیش از همه بر فرد احاطه دارد و رفتارهای او را شکل می‌دهد. خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد مردمی و نخستین نظام موثر بر نحوه رشد و تحول افراد می‌تواند از راه فراهم کردن زیستگاه حمایتی و هماهنگ سلامت روانی افراد خانواده را تضمین و ارتقاء دهد؛ چراکه بر پایه دیدگاه سیستمی خانواده، به خانواده به‌صورت یک کل که از بخش‌های در پیوند با هم تشکیل یافته است نگریسته می‌شود که در آن اعضا بر هم تأثیر گذاشته و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند، به عبارت دیگر در دیدگاه سیستمی، خانواده مجموعه‌ای از عناصر به شمار می‌رود که در این مجموعه هر یک از عناصر دارای نقش‌های تعریف‌شده و درعین حال پویا می‌باشند و در راستای دستیابی به هدف‌های روشن درگیر کنش و واکنش درون سیستمی و برون سیستمی هستند (چیانگ، چن، دای و هو^۱، ۲۰۱۰؛ السون^۲، ۲۰۱۱).

زنان که نزدیک به نیمی از جمعیت جهان هستند با به شمار آوردن فعالیت‌های بی‌مزد در خانه ۵۵ درصد همه کار جهان را انجام می‌دهند. پژوهشگران باور دارند زنان بیشتر بر پایه شرایط اقتصادی، اجتماعی و در اختیار داشتن منابع مالی و مادی، خانه‌داری یا اشتغال بیرون از خانه را گزینش می‌کنند. شواهد آماری موجود در کشورهای جهان سوم نشان‌گر افزایش تراز مشارکت زنان در مشاغل مربوط به آموزش و پرورش، پرستاری و خدمات است. سرشماری اخیر ایران نشان می‌دهد که سهم زنان از نیروی کار رسمی، ۱۱ درصد است و در حال حاضر بالغ بر ۲/۱ میلیون نفر زن شاغل و ۱۴ میلیون زن خانه‌دار در کشور وجود دارد. جامعه‌شناسان کار خانگی را برای برپایی جایی درخور سکونت برای زندگی، پرورش فرزندان و ارائه خدمات بایسته می‌دانند. کارخانه از جهات فراوان با بیشتر مشاغل دیگر ناهمسان است چراکه بدون مزد بوده و معمولاً در گوشه‌نشینی و جدا از دیگر بزرگ‌سالان انجام می‌شود. کار خانگی کاری است که تنها به دست‌کننده کار تعریف‌شده و هیچ آیین‌نامه تحمیلی از بیرون بر آن وجود نداشته و پایدار و پایان‌ناپذیر است (توسلی و طاهری، ۱۳۹۳؛ افشار نیا، عارفی و گلباریان، ۱۳۹۵).

1. Chiang, Chen, Dai, Ho
2. Olson

در سال‌های اخیر، رویکرد روانشناسی مثبت‌گرا، با شعار توجه به آمادگی‌ها و توانمندی آدمی، موردتوجه پژوهشگران قرار گرفته است. عواملی که تطابق هر چه بیشتر آدمی با نیازها و تهدیدهای زندگی را موجب گردند، بنیادی‌ترین سازه‌های موردپژوهش در این رویکرد می‌باشند. در این میان تاب‌آوری^۱ جایگاه ویژه‌ای به‌خصوص در گستره روان‌شناسی تحولی، روانشناسی خانواده و بهداشت روانی به خود اختصاص داده است. پژوهش‌های بی‌شماری همواره در پی این بوده‌اند سازه‌هایی را کشف کنند که بتوانند در شرایط آسیب‌زا به یاری انسان آمده و مانع آسیب‌دیدگی و اضمحلال وی زیر فشار سنگین مسائل و مشکلات گردند (کمپل، کوهن و استین^۲، ۲۰۰۶). درواقع یکی از باارزش‌ترین توانایی‌های آدمی که مایه سازگاری کارآمد با عوامل آسیب‌زا می‌شود، تاب‌آوری است.

در طول دو دهه گذشته رشته‌های مربوط به درمان مشکلات خانواده توجه خود را از کاستی‌ها و کمبودهای خانواده به توانمندی‌های خانواده معطوف داشته‌اند. در شرایط آسیب‌زا به‌خصوص آسیب‌های عودکننده پیچیده و پیش‌رونده، کارکرد خانواده و شبکه‌های حیاتی وابسته به آن شاید ازهم‌گسیخته شوند؛ همچنان که این امر با زندگی در جنگ یا نواحی پرتعارض تجربه‌شده است؛ بنابراین، توجه به تأثیرپذیری خانواده از آسیب‌های عمده، در هر رویکرد درمانی بایسته است. پژوهش‌های خانواده، امروزه بیشتر در راستای این پرمسما است که چگونه کسانی در برخورد با عوامل تنیدگی‌زا، توان رویارویی و ایستادگی را دارند و چگونه خانواده بر این توانایی پایه‌ای افراد اثر می‌گذارد (والش^۳، ۲۰۱۳؛ والش، ۲۰۰۷؛ ریگز و ریگز^۴، ۲۰۱۱).

واژه تاب‌آوری خانواده، به فرآیندهای سازشی و رویارویی خانواده به‌عنوان یک واحد کارکردی اشاره دارد. دیدگاه سیستم‌ها، به ما کمک می‌کند تا بفهمیم فرآیندهای خانوادگی چگونه میانجی فشار روانی می‌شوند و می‌توانند خانواده‌ها و اعضای آن‌ها را قادر سازند تا بر چالش‌ها غلبه کنند و سختی‌های طولانی‌مدت را پشت سر گذارند هرچند برخی از ویژگی‌های تاب‌آوری به‌صورت ژنتیکی در فرد وجود دارد ولی مهارت‌های تاب‌آوری قابل‌آموزش است و می‌توان در افراد تقویت نمود. از طرفی به

1. resilient

2. Campbell, Cohan, Stein

3. Walsh

4. Riggs, Riggs

علت وجود همکنش مشترک میان فرد و خانواده، به تدریج تاب‌آوری فردی زمینه‌ساز پیدایش و گسترش تاب‌آوری در بافت خانواده شد (والش، ۲۰۰۹؛ زاهریا^۱ و همکاران، ۲۰۱۲؛ صالحی، هاشمیان و هاشمی، ۱۳۹۵). صادقی، سپهوندی و رضایی فر (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند که آموزش تاب‌آوری خانواده بر سلامت روانی مادران دارای فرزند کم‌توان ذهنی کارآمد بوده و این شیوه آموزشی مایه بهبود سلامت روانی این مادران شده است.

تاب‌آوری به زبان ساده عبارت است از تطابق موفقیت‌آمیز علی‌رغم وجود تهدید و شرایط ناگوار محیطی که فرد در آن زندگی می‌کند. درواقع، تاب‌آوری سازگاری مثبت در واکنش به شرایط ناگوار است. افراد تاب‌آور دارای رفتارهای خودشکن نیستند، از دید عاطفی آرام هستند و توانایی رویارویی با شرایط ناگوار و ناخوشایند را دارند، همچنین در برابر تنیدگی، عموماً دارای بنمایه مهار درونی هستند؛ یعنی می‌توانند مسئولیت شرایط و گرفتاری‌های خود را بر دوش گیرند، خودشناسی مثبت دارند و درباره زندگی خوش‌بین هستند (گیلبرت، بریدینگ، مریک، تامپسون، فورد، دینگرا و پارک^۲، ۲۰۱۵؛ لتزینگ، بلوک و فاندرا^۳، ۲۰۰۵). ابوراز و حسین^۴ (۲۰۱۵) با بررسی پژوهش‌های موجود، سازه‌های ارتقاء دهنده تاب‌آوری را به سه دسته فردی (مانند هوش ذاتی و خلق‌وخو)، خانوادگی (ویژگی‌های خانوادگی و تراز حمایتی که اعضای خانواده از بچه‌ها به عمل می‌آورند) و اجتماعی (حمایت بیرونی از سوی اشخاص و سازمان‌های بیرون از خانواده که می‌تواند هم فرد و هم خانواده را یاری دهد) تقسیم‌بندی می‌کند (کاندلی^۵، ۲۰۰۶).

در کوشش برای شناسایی سازه‌های ارتقاء دهنده تاب‌آوری، برخی پژوهشگران به بررسی و خوانش دین‌داری روی آورده‌اند. شواهدی که نقش دین را به‌عنوان یک سازوکار حفاظتی در نوجوانان در معرض آسیب بررسی کرده‌اند، نشان‌گر آن است که دین‌داری می‌تواند مایه بالارفتن تاب‌آوری در آن‌ها شود. دین‌داری ازجمله عواملی که می‌تواند در شرایط دشوار زندگی به افراد کمک کند تا بتوانند سلامت روانی خود را حفظ کنند، معنویت و دین‌داری است. دین‌داری به افراد کمک می‌کند هیجانات

1. Zaharia
2. Gilbert, Breiding, Merrick, Thompson, Ford, Dhingra, Parks
3. letzring, Block, Funder
4. Abu-Ras, & Hosein
5. Condly

منفی خود را کاهش داده، از تنش و اضطراب خود بکاهند، بهتر بتوانند دشواری‌های زندگی‌شان را مدیریت کنند و از راهبردهای درخوری برای کاهش تنیدگی و افسردگی‌شان استفاده کنند. حالات تاب‌آوری طی یک فرایند شکست و انسجام مجدد به دست می‌آیند. انسجام مجدد همراه با تاب‌آوری برای رشد به انرژی نیاز دارد، به‌طوری‌که پژوهشگران از مدت‌ها پیش متذکر شده‌اند که دین منبعی برای آرامش است و به نظر می‌رسد برای انسان، هدفمندی یک منبع معنوی و ذاتی دارد (لندور^۱، ۲۰۱۱؛ حسینی قمی و سلیمی بجستانی، ۱۳۹۰؛ جوزف^۲، ۲۰۱۳). به اعتقاد فلاچ نیرویی در درون هر فرد وجود دارد که او را به‌سوی خودشکوفایی، نوع‌دوستی، خرد و هماهنگی سوق می‌دهد. این نیرو از یک منبع معنوی سرچشمه می‌گیرد. دین یکی از مهم‌ترین منابع نظام ارزشی هنجاری جامعه است که به‌وسیله خانواده از طریق فرآیند مشروع سازی و عینیت‌بخشی در جامعه بازتولید و احساس مهارگری شخصی به ارمغان می‌آورد (برگر و لاکمن^۳، ۱۹۶۷، به نقل از حاجی‌زاده، ۱۳۸۹).

دین‌داری متشکل از ابعاد جداگانه است که ضرورتاً نیازمند رویکردهای مفهومی و راهبردهای اندازه‌گیری است. این ابعاد احتمالاً با پیامدهایی نظیر سلامت، افسردگی و نظایر آن به طرق متفاوتی مرتبط هستند (رد و نویل^۴، ۲۰۱۴). با این حال درباره نقش و اهمیت نسبی جنبه‌های مختلف دین‌داری در پیش‌بینی تاب‌آوری، شواهد کافی وجود ندارد. گلاک و استارک (۱۹۶۵) معتقدند که در همه ادیان، ضمن تفاوت‌هایی که در جزئیات آن‌ها وجود دارد، چهار بعد مختلف می‌توان برای دین‌داری برشمرد که عبارت‌اند از: اعتقادی، مناسکی، عاطفی و پیامدی. بعد اعتقادی شامل اعتقادات خاص به‌جامانده از پیروان یک دین است که شخص دین‌دار باید آن‌ها را بپذیرد. بعد عاطفی به درک و آگاهی مستقیم از واقعیت غایی، عواطف و احساس‌های دینی برمی‌گردد. بعد مناسکی شامل یک سری اعمال دینی خاص است که پیروان یک دین انجام می‌دهند. بعد پیامدی

-
1. Landor
 2. Joseph
 3. Burger, Lockman
 4. Reed, Neville

به تأثیر باورها، تجارب و اعمال دینی بر روی پیروان یک آیین اشاره دارد و رابطه فرد با دیگران را نیز متأثر می‌کند (گلاک و استارک، ۱۹۶۵، به نقل از سدیکیدز و گابوئر^۱، ۲۰۱۰).

امروزه به ظرفیت‌های افراد در برخورد با مشکلات و ارتقای ظرفیت‌هایی که بتوانند در شرایط آسیب‌زا به کمک انسان آمده و مانع آسیب‌دیدگی و اضمحلال وی زیر فشار سنگین مسائل و مشکلات گردند، توجه بسیاری می‌گردد (کمپل، کوهن و استین، ۲۰۰۶). امروزه زن‌ها در هر ارگانی مشغول به فعالیت می‌باشند و جمعیت زیادی از جامعه را به خود اختصاص داده‌اند از این رو پرداختن به این امر که اشتغال زن تأثیری بر روی مسائل مهمی از جمله دین‌داری و تاب‌آوری می‌گذارد از جمله مباحثی است که از ضرورت و اهمیت فراوانی برخوردار است. با توجه به مطالب فوق و در تداوم رویکرد جدید که مبتنی بر توجه به ظرفیت‌های فردی همچون تاب‌آوری و دین‌داری در جهت افزایش سلامت روان‌شناختی افراد است، لزوم انجام پژوهش‌های جدید در این حیطه مشخص می‌گردد. از طرفی، معلمان نقش کلیدی و اساسی در جامعه بر عهده دارند و اگر سلامت بدنی و روانی کافی نداشته باشند، به‌درستی نمی‌توانند از عهده مسئولیت‌ها و وظایفشان برآیند و بدین شکل، آثار منفی بر پیکره وجودی خانواده و متعاقباً جامعه برجای خواهند گذاشت؛ بنابراین، با توجه به نقش باورهای مذهبی در سازگاری و سلامت روان از یک‌سو و اهمیت متغیر تاب‌آوری در مباحث مربوط به سلامت روانی و بهزیستی ذهنی از سوی دیگر، این پژوهش به بررسی و مقایسه متغیرهای دین‌داری و تاب‌آوری در بین زنان معلم و غیر شاغل شهر کرج پرداخته است.

۱. آیا تراز تاب‌آوری زنان معلم شاغل در مقایسه با زنان خانه‌دار متفاوت است؟
۲. آیا تراز دین‌داری زنان معلم شاغل در مقایسه با زنان خانه‌دار متفاوت است؟

روش

روش انجام این پژوهش علی-مقایسه‌ای (پس رویدادی) است. جامعه آماری این پژوهش دربرگیرنده همه آموزگاران زن کارمند در آموزشگاه‌های ابتدایی و زنان خانه‌دار غیر شاغل شهر کرج در سال ۱۳۹۵ است. نمونه دربرگیرنده ۳۵۰ نفر از زنان متأهل شاغل (آموزگار مقطع ابتدایی)

1. Sedikides, Gebauer

و غیر شاغل شهر کرج بود. روش نمونه‌گیری به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای انجام شد. با به‌کارگیری روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و با به‌کار بردن ساختاره $N = \left(\frac{z_{\alpha} + z_{\beta}}{C(r)} \right)^2 + 3$ از نواحی ۴،۳،۲،۱ آموزش و پرورش شمار ۱۷۵ نفر از زنان آموزگار انتخاب شدند. با در نظر گرفتن بیشینه هم‌تاسازی در متغیرهای جمعیت شناختی، با مراجعه به آموزشگاه‌ها و مهدکودک‌های شهر کرج، شمار ۱۷۵ نفر به‌عنوان گروه زنان غیر شاغل انتخاب گردیدند. همچنین در گروه بیکار با مراجع به پارک‌های کرج داده‌های موردنظر جمع‌آوری شد. درنهایت داده‌های مربوط به ۳۵۰ نفر گردآوری شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های زیر استفاده شد:

سنجه تاب‌آوری کونور و دیویدسون^۱ (۲۰۰۳). برای سنجش تاب‌آوری، سنجه تاب‌آوری کونور و دیویدسون به‌کاربرده شد. این سنجه برای سنجش ابعاد گوناگون تاب‌آوری گسترش‌یافته است و احساس توانایی فردی، مقاومت در برابر تأثیرات منفی، پذیرش مثبت تغییر، اعتماد به‌غرایز فردی، احساس حمایت اجتماعی، ایمان و روی‌آوردهای عمل‌گرایانه به روش‌های حل مسئله را شامل می‌شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که این سنجه برای سنجش تراز تاب‌آوری افراد بزرگسال مناسب است (کونور و دیویدسون، ۲۰۰۳). سازندگان این سنجه بر این باورند که این پرسشنامه به‌خوبی می‌تواند افراد تاب‌آور را از غیر تاب‌آور در گروه‌های بالینی و غیر بالینی جدا کند و می‌تواند در موقعیت‌های پژوهشی و بالینی به‌کاربرده شود. پرسشنامه تاب‌آوری کونور و دیویدسون ۲۵ گویه دارد که در یک سنجه لیکریتی میان صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره‌گذاری می‌شود. روایی این سنجه با (روش تحلیل عاملی و روایی همگرا و واگرا) و پایایی آن (با روش باز آزمایی و آلفای کرونباخ) توسط کونور و دیویدسون (۲۰۰۲) در گروه‌های ناهمسان (بهنجار و در معرض آسیب) مطلوب گزارش شده است. در پژوهش حاضر برای آشکار ساختن پایایی سنجه تاب‌آوری کونور و دیویدسون از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته شد و ضریب پایایی ۰/۸۹ به دست آمد.

1. Connor-Davidson resilience scale (CD-RIS)

پرسشنامه دین‌داری گلاک و استارک^۱ (۱۹۶۵). این پرسشنامه به دست گلاک و استارک برای سنجیدن نگرش‌ها و باورهای آیینی و دین‌داری ساخته شده است (گلاک و استارک، ۱۹۶۵). برای استاندارد کردن در کشورهای گوناگون اروپا، آمریکا، آفریقا و آسیا و بر روی پیروان دین‌های ترساگری، یهودی و اسلام اجرا گردیده و با دین اسلام هم سازش یافته است (سراج زاده، ۱۳۷۴). پرسشنامه حاضر یک سنجه پنج بعدی است که دربرگیرنده ابعاد پنج‌گانه اعتقادی، عاطفی، پیامدی، مناسکی و فکری به سنجش دین‌داری می‌پردازد. بعد اعتقادی یا باورهای دینی عبارت است از باورهایی که پیش‌بینی می‌شود پیروان آن دین به آن‌ها پای‌بندی داشته باشند. بعد مناسکی یا اعمال آیینی، دربرگیرنده کارهای آیینی نمایانی همچون نیایش، نماز، همراهی در آیین‌های دینی ویژه، روزه گرفتن و... است که پیش‌بینی می‌شود پیروان هر دین آن‌ها را به‌جا آورند. بعد تجربی یا عواطف دینی، ناظر بر عواطف، انگارش‌ها و سهش‌های مربوط به داشتن رابطه با گوهری ربوبی همچون خدا یا راستینه‌ای فرجامین یا توانشی والا است. بعد فکری دین یا دانش دینی دربرگیرنده اطلاعات و دانسته‌های پایه‌ای درباره باورهای هر دین است که پیروان باید آن‌ها را بدانند. بعد پیامدی یا آثار دینی ناظر به اثرات باورها، کارها، تجارب و دانش دینی بر زندگی هرروزه پیروان است (سراج زاده، ۱۳۷۸). پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش ۴ بُعد از ابعاد بالا را بکار برده است و بُعد فکری دین حذف شده است. پرسشنامه به کار بسته دارای ۲۶ گویه است که در چهار بُعد اعتقادی (۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷)، عاطفی (۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳)، پیامدی (۱۴،۱۵،۱۶،۱۷،۱۸،۱۹) و مناسکی (۲۰،۲۱،۲۲،۲۳،۲۴،۲۵،۲۶) جهت سنجش تراز دین‌داری به کار می‌رود. پایایی این پرسشنامه در پژوهش سراج زاده (۱۳۷۸) و شریفی (۱۳۸۱) تأیید شده است.

شیوه اجرای پژوهش

پس از گزینش نمونه و هماهنگی‌های پیشین با آموزش و پرورش شهر کرج با مراجعه به آموزشگاه‌ها و کسب هماهنگی‌های لازم با مدیران و با روشن‌سازی اهداف پژوهش و وظایف و تعهدات مجریان پژوهش و انتظارات آن‌ها برای آموزگاران و با در نظر گرفتن ملاک‌های اخلاقی مشارکت آزادانه در پژوهش، محرمانه ماندن اطلاعات و تأمین

1. Glock and Stark's religiosity questionnaire

آسودگی روانی و بدنی آموزگاران و کسب روایید از مسئولان آموزشگاه‌ها شروع به جمع‌آوری داده‌های لازم شد. همچنین در گروه بیکار با مراجع به پارک‌های کرج و تبیین اهداف پژوهش برای گروه نمونه در صورت موافقت و رضایت آگاهانه داده‌های موردنظر جمع‌آوری شد. لازم به ذکر است که پرسشنامه به صورت انفرادی برای تک تک آموزگاران و افراد غیر شاغل حاضر در نمونه پژوهش خوانده شد و در صورت لزوم راهنمایی‌های لازم به عمل آمد و جواب مدنظر ثبت شد. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، داده‌های حاصل با به کار بردن آزمون T مستقل از طریق نرم‌افزار SPSS-22 تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

دامنه‌ی سنی افراد نمونه انتخاب شده از ۲۳ تا ۵۴ و میانگین سنی آن‌ها ۳۷/۷ سال با انحراف استاندارد (۶) بود. در متغیر جمعیت شناختی سطح دانش آموختگی نمونه موردپژوهش به سه گروه فوق دیپلم، لیسانس و فوق لیسانس تقسیم شده بود که بیشترین فراوانی مربوط به گروه لیسانس با ۲۱۳ نفر و کمترین فراوانی مربوط به گروه فوق لیسانس با ۵۳ نفر بود. سطوح فوق دیپلم نیز دارای ۸۴ نفر بودند که در دامنه میانی قرار داشتند. همچنین در متغیر جمعیت شناختی وضعیت تأهل، ۲۵۶ نفر از نمونه انتخاب شده متأهل، ۶۸ نفر مجرد و ۲۶ نفر جدا شده بودند.

برای مفروضه بهنجار بودن نمونه موردنظر از آزمون Z کالموگروف اسمیرنف و استفاده شد.

جدول ۱. آزمون Z کالموگروف اسمیرنف برای آزمون بهنجار بودن نمونه

متغیر	کجی	Z K-S	SIG
دین داری	۰/۱۹	۱/۲۱	۰/۲۳
تاب‌آوری	۰/۲۳	۱/۰۶	۰/۳۱

جدول (۱) نشان می دهد آماره‌های Z و سطح معنی داری (۰/۰۵) مشخص شد که توزیع متغیرهای دین داری ($Z=1/219$; $P>0/05$) و تاب‌آوری خانواده ($Z=1/064$; $P>0/05$) بهنجار بوده و پیش فرض لازم برای انجام آزمون‌های پارامتری فراهم است.

در ادامه به بررسی این فرض می پردازیم که میان دین داری و تاب‌آوری خانواده همبستگی وجود دارد. با توجه به برآیندهای به دست آمده ($r=0/54$; $P<0/001$) می توان با اطمینان ۰/۹۹ گفت که

میان دین‌داری و تاب‌آوری خانواده همبستگی مثبت معنی‌داری وجود دارد؛ بدین معنی که با بالا رفتن دین‌داری، تاب‌آوری خانواده نیز بالا می‌رود. فرض پس از آن در این پژوهش این است که میان دین‌داری زنان شاغل و غیر شاغل تفاوت وجود دارد. در جدول (۲) میانگین، انحراف استاندارد و برآیند آزمون T دو نمونه مستقل برای هم سنجی دین‌داری زنان شاغل و غیر شاغل شهر کرج قابل مشاهده است.

جدول ۲. میانگین، انحراف استاندارد و نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل برای مقایسه دین‌داری زنان شاغل و غیر شاغل

دین‌داری	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
زنان شاغل	۱۷۵	۳۵۹/۸۴۵۲	۴۲/۳۹۲۵	۱۳/۵۶۸۷	۳/۰۹۴	۳۴۸	۰/۰۰۲
زنان غیر شاغل	۱۷۵	۳۴۶/۲۷۶۵	۳۹/۶۱۲۳				

جدول (۲) نشان می‌دهد، در مورد مفروضه همگنی واریانس‌های دو گروه، اندازه F به‌دست آمده (۲/۳۰۸) با تراز خطای ۰/۱۳۰ معنی‌دار نیست و می‌توان نتیجه گرفت که واریانس دو گروه تفاوت معنی‌داری باهم ندارند. افزون بر این برآیندهای آزمون T دو نمونه مستقل ($T=۳/۰۹۴$ و $P=۰/۰۰۲$) گویای آن است که میانگین‌های دو گروه زنان شاغل و غیر شاغل تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند؛ به عبارت دیگر با تراز اطمینان ۰/۹۹ درصد می‌توان گفت که زنان شاغل نسبت به زنان غیر شاغل دارای دین‌داری بالاتری هستند.

جدول ۳. میانگین، انحراف استاندارد و نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل برای مقایسه تاب-آوری زنان شاغل و غیر شاغل

تاب‌آوری	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	تفاوت میانگین	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
زنان شاغل	۱۷۵	۵۹/۳۲۹۱	۱۶/۹۸۳۹	۳/۳۹۸۰	۱/۹۸۱	۳۴۸	۰/۰۴۸
زنان غیر شاغل	۱۷۵	۵۵/۹۳۱۰	۱۵/۰۵۴۹				

جدول (۳) نشان می‌دهد در مورد مفروضه همگنی واریانس‌های دو گروه، با توجه به اینکه اندازه F به‌دست آمده (۲/۸۱۸) با تراز خطای ۰/۰۹۴ معنی‌دار نیست می‌توان نتیجه گرفت که واریانس

نمرات تاب‌آوری در دو گروه تفاوت معنی‌داری باهم ندارند یعنی گروه‌ها همگن هستند. افزون بر این برآیندهای آزمون t دو نمونه مستقل ($T=1/981$ و $Sig=0/048$) گویای آن است که میانگین‌های تاب‌آوری در دو گروه زنان شاغل و غیر شاغل تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند و با تراز اطمینان ۰/۹۵ می‌توان گفت میانگین نمره تاب‌آوری خانواده آنان باهم متفاوت است و زنان شاغل در سنجش با زنان غیر شاغل دارای تاب‌آوری خانواده بالاتری هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش بررسی و هم‌سنجی دین‌داری و تاب‌آوری خانواده در زنان شاغل و غیر شاغل شهر کرج بود. برآیندها نشان داد که میان دین‌داری و تاب‌آوری خانواده همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. از دیگر یافته‌های این پژوهش این بود که میان میانگین‌های دو گروه زنان شاغل و غیر شاغل در متغیرهای دین‌داری و تاب‌آوری خانواده تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ بدین معنا که زنان آموزگار در سنجش با زنان غیر شاغل دارای دین‌داری و تاب‌آوری بالاتری هستند.

از یافته‌های بررسی حاضر این بود که میان دین‌داری و تاب‌آوری همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد که با یافته‌های گریف و جوهرت، (۲۰۰۷)، کاسن و همکاران (۲۰۱۱) و کیم (۲۰۰۰)، همسو است. مردم تاب‌آور با احتمال بیشتری در رویارویی با شرایط ناگوار، در جست‌وجوی معنا هستند. داشتن ایمان، بردباری افراد را در برابر سختی‌ها افزایش داده و آن‌ها را برای چیرگی بر چالش‌ها و دگرگونی‌های زندگی یاری می‌دهد. همچنین ارتباط‌های فرا معنوی (به نیروی بزرگ‌تری باور داشتن) به‌عنوان عوامل حمایتی فردی در جهت آفرینش و آسان کردن تاب‌آوری یاد شده است و باورهای دینی به‌عنوان تکیه‌گاه و پشتیبان برای سازگاری بیشتر فرد عمل می‌کند. همین‌طور معنویت، عامل کلیدی برای پرورش تاب‌آوری دانسته شده است (کاسن و همکاران، ۲۰۱۲).

بهزاد پور، سادات مطهری و سهرابی (۱۳۹۴) در پژوهش خود که بر روی مادران دارای فرزند پسر با اختلال نارسایی توجه- فزون‌کنشی شهر تهران بود. نشان دادند دین‌داری و تاب‌آوری می‌تواند تنش زناشویی را به‌طور وارونه پیش‌بینی کنند. برآیندهای پژوهش حاضر همسو با برآیندهای

پژوهش فشار نیا، عارفی و گلباریان (۱۳۹۵) است، آن‌ها بیان می‌دارند که حل تعارض، رضایت زناشویی و تاب‌آوری در زنان شاغل بیشتر از زنان خانه‌دار بود. همچنین در راستای پژوهش صالحی، هاشمیان و میر هاشمی (۱۳۹۵) بود که در پژوهش خود نشان دادند بخشایش و معنویت با متغیر تاب‌آوری خانواده در آموزگاران متأهل همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

دین‌داری از راه سازوکارهای فراوانی می‌تواند مایه افزایش تاب‌آوری شود. افراد دین‌دار با پیروی از دستورات و آموزه‌های دینی، زندگی جهت‌دار و هدفمندی را در پیش گرفته (بجت، جانسون و زاوسنویسکی^۱، ۲۰۱۲)؛ و در رویارویی با دشواری‌ها و ناکامی‌ها، بنمایه معنوی نیرومندی را در اختیاردارند که بردباری دشواری‌ها را برای آن‌ها آسان کرده و مانع از کج‌روی و لغزش از هنجارهای اجتماعی شده است و به سازگاری آن‌ها کمک می‌کند (جانسون، روتو و لاوئوف^۲، ۲۰۱۰). برای بررسی چرایی همبستگی مستقیم میان معنویت و تاب‌آوری خانواده می‌توان گفت که از آنجاکه نیک سرشت بودن، دینی بودن و خوش‌بین بودن از ویژگی‌های مردم تاب‌آور است، کسانی که دینی‌ترند تاب‌آوری بیشتری دارند، زیرا باورهای دینی و آیین به آدمی آرامش می‌دهد، آسودگی فرد را تضمین می‌کند، فرد را در برابر خلاهای اخلاقی، عاطفی و معنوی استواری می‌دهد و پایگاه پابرجایی برای آدمی در برابر دشواری‌ها و بی‌بهرگی‌های زندگی برپا می‌کند (بجت، جانسون و زاوسنویسکی، ۲۰۱۲). معنویت و ارتباط ازجمله عوامل مهم تاب‌آوری خانواده به شمار آورده می‌شوند و به نظر می‌رسد که معنویت می‌تواند در زمانهای آشفتگی و چالش، با بالا بردن تراز کیفیت ارتباط در خانواده، آسان کردن حرکت خانواده به سمت هماهنگی و یا انعطاف‌پذیری را موجب شده و از این راه به حفظ کارکرد شایسته خانواده‌ها کمک کند.

یافته‌های دیگر نشان داد که زنان آموزگار در سنجش با زنان غیر شاغل دین‌داری و تاب‌آوری بالاتری دارند. جکسون^۳، فیرکو^۴ و ادنبارف^۵ (۲۰۰۷)، در پژوهش خود نشان دادند که پرستاران با سودجویی از عنصر تاب‌آوری، این توانایی را به دست خواهند آورد تا در برابر بسیاری از فشارهای

1. Bekhet, Johnson, Zauszniewski

2. Johnson, Rowatt, LaBouff

3. Jackson

4. Firtko

5. Edenborough

روان‌شناختی ایستادگی کنند. این برآیندها در پژوهش امینی (۱۳۹۲) نیز تکرار شد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که در برابر شرایط تنش‌زایی که مایه فرسودگی شغلی می‌شوند، برخی سازه‌ها مانند تاب‌آوری و دین‌داری نقش محافظتی دارند. تاب‌آوری درواقع توانایی سازگاری موفقیت‌آمیز با شرایط تهدیدکننده است (لوزوپون^۱، ۲۰۱۲). میرزایی، کریمی و شهریاری (۱۳۹۳)، در پژوهش خود نشان دادند که تراز رضایتمندی زناشویی در گروه مردان دارای زن شاغل بیشتر از گروه مردان دارای زن غیر شاغل بود.

این پژوهش دارای محدودیت‌هایی است که باید موردتوجه قرار گیرند. نخست، جمع‌آوری داده‌ها از راه پرسشنامه است؛ احتمال نشان دادن پاسخ‌های غیرواقعی شرکت‌کنندگان برآمده از دریافت نادرست پرسش‌ها، می‌تواند برآیندها را مخدوش سازد. اگرچه کوشش شد با توضیح دادن در این باره و اختصاص زمان کافی برای پاسخ‌گویی به سؤالات از احتمال بروز آن کاسته شود. دوم اینکه، نمونه پژوهش حاضر تنها از زنان تشکیل می‌شد که این می‌تواند به دلیل تفاوت جنسیتی میان زن و مرد بر برآیندها تأثیرگذار باشد.

با توجه به همبستگی تنگاتنگ و نزدیک دین‌داری و تاب‌آوری در سلامت روانی، پیشنهاد می‌شود که مسئولان مربوطه، در برگزاری کارگاه‌ها و حتی دوره‌های آموزشی مربوط به سلامت روان، به نقش کارساز این دو متغیر در بالا بردن تراز سلامت روانی، توجه ویژه‌ای داشته باشند. همچنین سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با اشتغال می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر جهت بالا بردن دین‌داری و تاب‌آوری زنان بهره ببرند. به‌طوری‌که با فراهم نمودن شرایط لازم برای اشتغال زنان به بالا بردن تراز دین‌داری و همچنین تاب‌آوری آنان در برابر دشواری‌ها کمک نمود و درنهایت پیشنهاد می‌شود درمانگران به‌منظور افزایش تراز بهداشت روانی جامعه، آموزش مهارت‌های تاب‌آوری را به کار گیرند.

¹. Lozupone

سپاسگزاری. نویسندگان از همه زنان شاغل و خانه‌داری که در انجام پژوهش حاضر همکاری لازم را داشتند تشکر و قدردانی می‌کنند، همچنین از کلیه مسئولین آموزش و پرورش که اجازه این پژوهش را دادند کمال تشکر را دارند.

منابع فارسی

- افشار نیا، کریم؛ عارفی، مختار؛ گلباریان، مرضیه. (۱۳۹۵). هم سنجی مدیریت حل تعارض، رضایت زناشویی و تاب‌آوری در مادران شاغل و غیر شاغل، *مجله آسیب‌شناسی، مشاوره و غنی‌سازی خانواده*، ۲ (۲): ۳۱-۴۶.
- امینی، فهیمه. (۱۳۹۲). رابطه بین تاب‌آوری و فرسودگی شغلی پرستاران، *مجله توسعه پژوهش در پرستاری و مامایی*، ۱۱ (۲): ۱۰۲-۹۴.
- بهزاد پور، سمانه؛ سادات مطهری، زهرا؛ سهرابی، فرامرز. (۱۳۹۴). نقش دین‌داری و تاب‌آوری در پیش‌بینی استرس زناشویی مادران دارای فرزند پسر با اختلال نارسایی توجه بیش‌فعالی. *فصلنامه افراد/استثنایی*، ۵ (۱۸): ۲۱-۱.
- توسلی، افسانه؛ و طاهری، نرگس. (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر اختلاف‌ها و تعارضات اقتصادی زندگی زناشویی زنان شاغل و خانه‌دار شهر تهران، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۵ (۲): ۳۶۵-۳۹۰.
- حاجی‌زاده، مسعود؛ زارع، اکبر؛ تقوی، حمید. (۱۳۸۹). همگانی مشترک در خانواده و دین‌داری جوانان شهر یزد، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۳: ۴۶-۲۳.
- حسین قمی؛ طاهره. سلیمی؛ بجستانی، حسین. (۱۳۹۰). رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و تاب‌آوری در بین مادران دارای فرزندان مبتلا به بیماری، *روانشناسی دین*، ۴، ۶۹-۸۲.
- سراج زاده، حسین (۱۳۷۸) نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آن برای نظریه سکولارشدن، *نمایه پژوهش*، ۳ (۹-۱۰): ۱۱۸-۱۰۵.
- سراج زاده، سید حسین؛ و پویا فر، محمدرضا. (۱۳۸۷). دین و نظم اجتماعی: بررسی رابطه دین‌داری با احساس آثومی و کج‌روی در میان نمونه‌ای از دانشجویان، *مسائل اجتماعی ایران، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی*، ۶۳ (۱۶): ۷۱-۱۰۵.

صادقی، مسعود؛ سپهوندی، محمدعلی؛ رضایی فر، نسرین. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش تاب‌آوری خانواده بر سلامت روانی مادران دارای فرزند کم‌توانی ذهنی، دو فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۶ (۱)

پیاپی (۲۱): ۵۷-۷۸

صالحی، سعید؛ هاشمیان، کیانوش؛ میر هاشمی، مالک. (۱۳۹۵). پیش‌بینی تاب‌آوری خانواده بر اساس بخشایش و معنویت در معلمان متأهل، مجله آسیب‌شناسی، مشاوره و غنی‌سازی خانواده، ۲ (۲): ۱۰۳-۱۱۹.

میرزایی، رحمت؛ کریمی، خالد؛ و شهریاری، پونه. (۱۳۹۳). تأثیر اشتغال زنان بر میزان رضایت مردان از زندگی زناشویی، مجله سلامت و مراقبت، ۱۶ (۳-۴): ۶۹-۶۱.

References

- Abu- Ras, W. Hosein, S. (2015). Understanding resiliency through vulnerability: Cultural meaning and religious practice among Muslim military personnel, *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(3), 179.
- Bekhet, A. K., Johnson, N. L., & Zauszniewski, J. A. (2012). Resilience in family members of persons with autism spectrum disorder: A review of the literature. *Issues in mental health nursing*, 33(10), 650-656.
- Campbell-sills, L. Cohan, S. & Stein, M. (2006). Relationship of resilience to personality, coping & psychiatric symptoms in young adults, *Behavior research & therapy*, 44: 585-599.
- Chiang, L. C., Chen, W. C., Dai, Y. T., & Ho, Y. L. (2012). The effectiveness of telehealth care on caregiver burden, mastery of stress, and family function among family caregivers of heart failure patients: a quasi-experimental study, *International journal of nursing studies*, 49(10), 1230-1242.
- Condly, S.J. (2006). Resilience In Children A Review Of Literature With Implications For Education, *Urban Education*, Vol. 41 No. 3, 211-236.
- Connor, M. K. & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new Resilience Scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISK), *Depression and Anxiety*, 18, 76-82.
- Gilbert, L. K., Breiding, M. J., Merrick, M. T., Thompson, W. W., Ford, D. C., Dhingra, S. S., & Parks, S. E. (2015). Childhood adversity and adult chronic disease: an update from ten states and the District of Columbia, 2010, *American journal of preventive medicine*, 48(3), 345-349.
- Glock, charles and Stark Rodney (1965) *Religion and society in Tension*, Chicago: Rand McNally.

- Greeff, A. & Joubert, A. (2007). Spirituality and resilience in families in which a parent has died, *Psychological Reports*, Vol. 100, PP. 897-90
- Jackson D. Firtko A, Edenborough M. (2007) Personal resilience as a strategy for surviving and thriving in the face of workplace adversity: A literature review, *Journal of Advanced Nursing*, 60(1):1-9.
- Johnson, M. K., Rowatt, W. C., & LaBouff, J. (2010). Priming Christian religious concepts increases racial prejudice, *Social Psychological and Personality Science*, 1(2), 119-126.
- Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach, *Resilience*, 1(1), 38-52.
- Kasen, S. Wickramaratne, P. Gameroff, M.J. & Weissman, M.M. (2011). Religiosity and resilience in persons at high risk for major depression, *Psychol Med*, 42(3), PP. 509-19.
- Kasen, S., Wickramaratne, P., Gameroff, M. J., & Weissman, M. M. (2012). Religiosity and resilience in persons at high risk for major depression, *Psychological medicine*, 42(03), 509-519.
- Kim, J. (2008). The Protective Effects of Religiosity on Maladjustment among Maltreated and Nonmaltreated Children. *Child Abuse Negl.* 32(7), PP711-720
- Landor, A., Simons, L. G., Simons, R. L., Brody, G. H., & Gibbons, F. X. (2011). The role of religiosity in the relationship between parents, peers, and adolescent risky sexual behavior. *Journal of youth and adolescence*, 40(3), 296-309.
- Letzring TD, Block J, Funder D. (2005) Cego control and ego resiliency: Generalization of self scale based on personality description from acquaintances, clinics, and the self, *Journal of research in personality*, 29:395-422.
- Lozupone, C. A., Stombaugh, J. I., Gordon, J. I., Jansson, J. K., & Knight, R. (2012). *Diversity, stability and resilience of the human gut microbiota.* *Nature*, 489(7415), 220-230.
- Olson, D. H. (2011). FACES IV and the Circumplex Model: Validation Study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 37(1), 64-80.
- Reed, T. D., & Neville, H. A. (2014). The influence of religiosity and spirituality on psychological well-being among Black women, *Journal of Black Psychology*, 40(4), 384-401.
- Riggs, S. A., & Riggs, D. S. (2011). Risk and resilience in military families experiencing deployment: The role of the family attachment network, *Journal of Family Psychology*, 25(5), 675.
- Sedikides, C., & Gebauer, J. E. (2010). Religiosity as self-enhancement: A meta-analysis of the relation between socially desirable responding and religiosity, *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 17-36.
- Walsh, F. (2009). *Spiritual Resource in Family therapy*, New York: Guilford Press.

- Walsh, F. (2013). *Community-based practice applications of a family resilience framework*, In Handbook of family resilience (pp. 65-82), Springer New York.
- Zaharia, M., Chowdhury, M., Das, T., Dave, A., Ma, J., McCauley, M., & Stoica, I. (2012, April). *Resilient distributed datasets: A fault-tolerant abstraction for in-memory cluster computing*, In Proceedings of the ninth USENIX conference on Networked Systems Design and Implementation. (pp. 2-2). USENIX Association

References (In Persian)

- Afshar Nia, K. Arefi, M. Golbariyan, M. (2016). Conflict Management, Marital Satisfaction and Relief Management in Workers and Unemployed Mothers, *Jornal of Family Pathology, Counseling & Enrichment*. 2 (2): 31- 46
- Amini, F. (2013). Relationship between resilience and burnout of nurses, *Journal of Development of research in nursing and midwifery*, 11(2):94-102.
- Amini, F (2013). Relationship between resilience and burnout of nurses, *Journal of Research Development in Nursing and Midwifery*, 11 (2). 94- 102.
- Behzadpoor, S. Motahari, Z. Sohrabi, F. (2015). The Role of Religiosity and Resilience in Predicting M marital Stress in the Mothers of Children Suffering from Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, *Journal of Exceptional people*, 18 (5):71-78.
- Hajizadeh, M. Zare, A. Taghavi, H. (2010). A common cause in the family and the religiosity of Yazd youth, *Iranian Journal of Cultural Research*, 3: 23-46.
- Hossein Qomi, T. Salimi Bijestani, H. (2011). Relationship between religious orientation and resilience among mothers with children with a disease, *Journal of Religion Psychology*, 4, 69-82.
- Mirzaei, R. Karimi, Kh. Shahriari, P (2014). The Impact of Women's Employment on Men's Satisfaction with Marital Living, *Journal of Health and care*, 16(3).61-69
- Sadeghi, M. Sepahvndi, M. Rezaei Far, N. (2016). The effect of family resilience education on mental health of mothers with mental retardation, *Journal of Family Counseling & Psychotherapy*, 6 (21). 57-78
- Salehi, S. Hashmian, K. Mir Hashemi, M. (2016). Anticipation of family rejuvenation based on forgiveness and spirituality of married teachers, *Journal of Family Pathology, Counseling & Enrichment*, 2 (2): 119-103.
- Seraj Zadeh, H. (2008). Attitudes and Religious Behaviors of Tehrani Teens and its implications for secularization, *Journal of Research View*, 3(9): 105-118

- Seraj Zadeh, S. Poyafar, M. (2008). *Religion and social order: Investigating the Relation Between Anonymous and Perversity Among Students*, Social Issues of Iran. Journal of Faculty of Literature & Humanities, University of Kharazmi. 63(16): 71-105
- Tavasoli, A. Taheri, N. (2014). Investigating the Social Factors Affecting the Differences and Conflicts of Marital Life in Working and Housewives of Tehran, *Social Issues Review of Iran*, 5 (2): 365-390

